

De psychoanalyse in dienst van een diplomaat

Freud als co-auteur van W. C. Bullitt

door J. Hofman en A. Stam

Inleiding

Tussen 1930 en 1932 schreef Freud met de bevriende Amerikaanse diplomaat Bullitt een biografie van president Wilson. Dit werk, dat pas in 1967 werd gepubliceerd, is zowel in historische als in psychoanalytische kringen ongunstig en zelfs met verontwaardiging beoordeeld. In onderhavig artikel wordt iets verteld over de mentaliteit – en vooral over de ressentimenten – van Bullitt. Vervolgens komen de tekortkomingen van de omstreden biografie aan de orde. Daarbij wordt tevens ingegaan op de vraag waarom Freud zich leende voor zo'n banale afrekening met Wilson.

De renegatenhaat van Bullitt

William Christian Bullitt, die in 1891 te Philadelphia als telg van een deftig en gefortuneerd geslacht werd geboren, belandde al jong via de journalistiek in de diplomatie (Stam 1981). Na Wereldoorlog I is hij opgenomen in de Amerikaanse delegatie op de geallieerde vredesconferentie te Parijs. Daar werd hij belast met een missie naar Sovjet-Rusland. Het ging daarbij voornamelijk om een verkenning ten behoeve van een wapenstilstand in de Russische burgeroorlog, waarbij dan tevens een einde zou kunnen worden gemaakt aan de geallieerde interventie op dat krijgstoneel. Bullitt bereikte met Lenin een accoord over een ontwerp vredesverdrag, dat echter door de Geallieerden niet eens in overweging werd genomen. De Britse premier Lloyd George distancieerde zich van Bullitts missie, omdat de antibolsjewistische perscampagne in eigen land hem vrees inboezemde. Wilson, die de Amerikaanse delegatie leidde, wilde Bullitt na diens terugkeer niet eens ontvangen! Bij Bullitt, die zich in de herfst van 1918 nog als een geëxalteerde bewonderaar van Wilson had aangediend, sloegen de bewondering en genegenheid voor de president weldra om in verachting en haat. Die ommekeer openbaarde zich, toen het vredesverdrag van

Versailles Bullitt aanleiding gaf om via een dramatische protest-brief ontslag te nemen. Daarin verweet hij de president, dat deze diens beginselen – en de miljoenen mensen die daarin geloofden – in de steek had gelaten. Vervolgens droeg ook Bullitt er – vooral door middel van een indiscreet getuigenis in de Senaatscommissie voor buitenlandse zaken – toe bij dat het Congres weigerde om het verdrag van Versailles te ratificeren. Met dit al kreeg Bullitt het 'image' een onbetrouwbare figuur te zijn, wat zijn carrière blijvend geschaad heeft. Dank zij zijn familiefortuin leefde Bullitt in de jaren 20 als een gedistingeerde globetrotter. Hij schreef toen een roman *It's Not Done*, waarin hij Wilson voorstelde als een ijdele, holle fraseur die zich omgaf met domme ogendienaren. Tijdens zijn toenmalige omzwervingen heeft Bullitt ook kennis gemaakt met Freud. Beide mannen kwamen blijkbaar op vertrouwelijke voet te staan; Bullitt behoorde tot de weinige figuren waardoor Freud zich liet tutoyeren. Toch bestaat er over het ontstaan en de aard van de relatie veel onduidelijkheid. Barbara Tuchman beweert dat de tweede vrouw van Bullitt een patiënt van Freud was (1967). De laatste zou toen Bullitt door een moeilijke periode heen hebben geholpen. Paul Roazen vermeldt dat Bullitt zelf bij Freud in analyse was (Roazen 1976). T.o.v. Wilson had Freud met Bullitt gemeen, dat ook hij hoge verwachtingen had gekoesterd t.o.v. Wilson en dat hij vervolgens een diepe afkeer en verachting had opgevat jegens de inmiddels overleden Amerikaanse president. Tussen 1930 en '32 schreven Bullitt en Freud hun ontfuisterende Wilsonbiografie. Bullitt heeft drie keer in zijn leven een zaak – twee keer belichaamd in een Amerikaanse president – innig omhelsd en vervolgens verbitterd bestreden. Had hij in de jaren 1919-'33 de indruk gemaakt een 'fellow traveller' van Moskou te zijn, sinds het midden van de jaren 30 betoonde hij zich een ware 'communistenvreter'. Ditmaal voltrok het breek- en keerpunt zich door zijn ambassadeurschap in Moskou (1933-'36), waar hij eerst door Stalin omstandig gefêteerd en vervolgens zwaar verwaarloosd werd. Dat Bullitt inmiddels weer aan een interessante diplomatieke carrière was begonnen – 1936-'40 fungeerde hij nog als ambassadeur in Parijs – dankte hij aan zijn verhouding tot president Roosevelt. En daarbij nu voltrok zich een herhaling. Na zijn terugkeer uit Frankrijk werd Bullitt de begeerde ministerspost onthouden, voelde hij zich weldra uitgerangeerd en ontpopte hij zich vervolgens als een verwoed tegenstander van Roosevelt's buitenlandse politiek; vooral waar het de Amerikaanse betrekkingen met de USSR betrof. Opvallend in Bullitt's drie respectieve 'breuken' is de agitatorische ontlading die erop volgde; in de slotfase van zijn ambassadeursschap te Moskou riep Bullitt de Amerikaanse correspondenten in de USSR bij zich om hen tot een krachtiger anticommunistische stellingname aan te zetten! M.a.w. Bullitt manifesteerde zich dus tot drie keer toe als politicus die een persoon of zaak omhelsde en er vervolgens – vanuit gekrenkt 'narcisme'? – een felle campagne tegen ontkende. Toen Freud zich als co-auteur met Bullitt verbond had deze nog slechts één 'Umbruch' achter de rug, maar toch blijft het eigenaardig dat de

Weense Psychoanalyticus erin trapte; het 'image' van de Amerikaanse diplomaat was immers reeds sinds 1919 hoogst twijfelachtig. Freud zal waarschijnlijk wel nooit hebben geweten, dat Bullitt een typische exponent van de 'appeasement' was; de Amerikaanse diplomaat heeft het beruchte accoord van München (sept. 1938) met vreugde begroet

De totstandkoming en publicatie van het manuscript

Na Freuds dood schreef Bullitt een voorwoord voor hun biografie, waarbij hij iets vertelde over het ontstaan en de aard van hun co-auteurschap (1967). In 1930 had Bullitt Freud opgezocht in een Berlijnse kliniek, waar deze 'een kleine operatie' moest ondergaan. Een neerslachtige Freud vertrouwde zijn Amerikaanse vriend toe, dat hij niet lang meer te leven had, maar dat was niet belangrijk; hij had alles geschreven wat hij wilde schrijven en zijn geest was nu 'geledigd'. Op Freuds vraag waarmee hij bezig was, antwoordde Bullitt, dat hij werkte aan een boek over het verdrag van Versailles. Daarin zouden ook studies worden gewijd aan Clemenceau, Orlando, Lloyd George, Lenin en Wilson, die Bullitt alle vijf persoonlijk gekend had. Deze gespreksstof deed Freud opleven. Na enige discussie stelde hij voor om mee te werken aan het hoofdstuk over Wilson. Bullitt antwoordde, dat een dergelijke samenwerking in het kader van een hoofdstuk onmogelijk zou zijn. Freud volhardde evenwel in zijn voorgenomen co-auteurschap. Hij verklaarde dat zijn studies over Leonardo da Vinci en Michelangelo op te weinig feiten hadden berust en dat hij nu juist een psychologische verhandeling wilde wijden aan een tijdgenoot, waarbij op een uitgebreid feitenmateriaal kon worden gesteund. Hij zelf kon niet de research verrichten voor een analyse van Wilson, maar Bullitt zou gemakkelijk het nodige materiaal bijeen kunnen brengen. Bullitt herhaalde dat zo iets niet tot een hoofdstuk kon worden gecomprimeerd. Toen hij twee dagen later terugkwam, besloten de beide mannen om samen een boek over Wilson te schrijven. Ze gingen direct aan het werk. Nadat Bullitt uit een overvloedig bronnenmateriaal omvangrijke aantekeningen (1500 getypte vellen) had gemaakt, ging hij naar Wenen waar Freud ze doorlas. Vervolgens schreven ze het boek. Ze bekritiseerden, amendeerden en herschreven elkaars teksten tot er een 'amalgam' was ontstaan. De beide auteurs, aldus nog steeds Bullitts getuigenis, waren het vaak oneens, maar ruzieden nimmer. In het voorjaar van 1932 was het manuscript bijna gereed om in de definitieve vorm te worden uitgetypt, maar deed zich een impasse voor; Freud bracht wijzigingen aan die voor Bullitt onaanvaardbaar waren. Bullitt moest zich nu al gauw ten volle inzetten voor Roosevelt's verkiezingscampagne en verwachtte niet dat hij ooit nog de tijd zou vinden om aan het manuscript te werken. De co-auteurs besloten wél om beiden onder elk hoofdstuk hun handtekening te zetten, zodat er ten minste een gesigneerd, publiceerd manuscript zou bestaan. Zes jaar later, vlak na de 'Anschluss', stonden de nazi's Freud toe om Oostenrijk

te verlaten. Bullitt haalde hem in Parijs van het station en stelde voor het manuscript opnieuw te bespreken, wanneer Freud zich in Londen had gevestigd. Bij een bezoek aan Londen werden de schrijvers het eens over de eindtekst. De laatste keer dat zij elkaar zagen – Freud overleed 1939 – besloten zij dat het manuscript pas na de dood van de weduwe Wilson zou worden gepubliceerd. Haar dood en de daarop volgende publicatie lieten nog tot resp. 1961 en 67 op zich wachten.

In een deel van de lang niet malse recensies werd Bullitts visie op de ontstaansgeschiedenis gecorrigeerd en aangevuld. Erik Erikson achtte Bullitts voorwoord over de geschiedenis van het manuscript een versluierd verhaal (1967). Zo was de 'kleine operatie' die Freud in Berlijn zou hebben ondergaan in werkelijkheid een 'infernale' behandeling – herhaalde aan- en inpassing van een prothese wegens kaakcarcinoom – geweest. Volgens het door Erikson aangehaalde getuigenis van M. Schur – sinds 1928 de huisarts van Freud – heeft die behandeling 8 weken lang vier tot vijf uur per dag geduurd. Bullitt zwijgt ook over zijn grote rol bij de vrijlating van Freud door de nazi's. Die bescheidenheid moge hem sieren, zij versluiert tevens dat Freud die uiteindelijk zijn toestemming gaf voor publicatie van de biografie te veel aan Bullitt verschuldigd was om in vrijheid te beslissen.

Erikson had toen hij zijn recensie schreef vergeefs getracht om het manuscript te achterhalen. Hij meende Freud alleen maar in diens inleiding van de biografie te kunnen herkennen. Erikson wijst er trouwens op, dat Freud zijn samenwerking met Bullitt zeer discreet behandelde, omdat hij anders vreesde diens diplomatieke carrière te schaden. Wanneer dat waar is, kan die houding pas van 1932 dateren, want voordien was er geen sprake van Bullitts comeback in de politiek. Wat het manuscript betreft, is Schur in zijn naspeuringen wel wat verder gekomen dan Erikson. Blijkens zijn biografische studie van Freud heeft Schur nl. in 1964 een onderhoud gehad met Bullitt, waarin deze meer losliet dan in zijn voorwoord. Bullitt verklaarde dat er slechts 1 exemplaar van het manuscript bestond. Aangezien Schur hem vroeg naar zijn notities over en briefwisseling met Freud, verklaarde de exdiplomaat, dat dit alles verloren was gegaan toen hij in 1940 hals over kop Parijs moest verlaten. Schur heeft die bewering zonder commentaar in een voetnoot verwerkt (1972), maar dat maakt haar niet plausibeler; tijdens de ineenstorting van Frankrijk bleef Bullitt op verzoek van enkele Franse ministers in Parijs achter om er de orde te helpen handhaven, hetgeen hem een reprimande van de secretary of state Cordell Hull bezorgde. Schur wees erop dat Anna Freud wel bereid zou zijn om te helpen bij de psychoanalytische formuleringen in het manuscript, maar hierop ging Bullitt niet in.

Het boek en zijn tekortkomingen

Het belangrijkste gedeelte van het boek wordt gevormd door wat wordt genoemd 'een psychologische studie over Thomas Woodrow

Wilson'. Dit wordt voorafgegaan door een 'overzicht van gegevens over de kinder- en jeugdjaren van Wilson'. Het boek wordt geopend met een kort voorwoord van de hand van Bullitt, waarin de ontstaanswijze van het manuscript wordt verhuld en een introductie door Freud. Over de hoofdlijnen van het boek kunnen wij kort zijn, omdat zij zo vaak en met zo weinig variatie worden herhaald. Wilson identificeerde zich in sterke mate met zijn vader, een zeer welbespraakte presbyteriaanse predikant, en maakte hem tot zijn grote liefdesobject. Tegelijkertijd haatte hij hem als een onbereikbaar ideaalbeeld. Deze haat echter werd onderdrukt. Genoemde relatie leidde tot een geëxalteerd super-ego en een onbewuste identificatie met Christus (waarbij de vader de rol van God vervulde) of zelfs God. Omdat alles wat God doet goed is, was ook alles wat Wilson deed goed. Aldus wordt een dynamische verklaring geconstrueerd van zijn rigiditeit en tevens van de – met deze rigiditeit samenhangende – mislukkingen in zijn carrière. Een andere verklaring voor zijn mislukkingen en vooral conflicten wordt gezocht in de onderdrukte vijandschap tegenover zijn vader, die naar substituten zocht om zich op te kunnen richten. Centraal staat derhalve de passieve relatie tot de vader en de levenslange pogingen deze het hoofd te bieden. Dan weer overcompenseerde Wilson zijn passiviteit door militant verbaal gedrag, dan weer week hij veel te snel voor externe druk.

Het zijn vooral het onverwulbare eisen stellende superego en het verdrongen vaderconflict – beschouwd als elementaire kenmerken van Wilson's persoonlijkheid – die zijn tragische loopbaan als president van de universiteit van Princeton moeten verklaren en – als afspiegeling daarvan – zijn even tragische rol bij de vredesonderhandelingen na de eerste wereldoorlog. Wilson moest wel falen, omdat de excessieve eisen van zijn super-ego het hem onmogelijk maakten in onderhandelingsituaties compromissen te aanvaarden. Deze gedachtengang mondt in laatste instantie uit in de overweging dat het lot van de mensheid in belangrijke mate werd bepaald door de neurose van Wilson.

Voor wie de historische gebeurtenissen onvoldoende bekend zijn moet er op worden gewezen dat Wilson's programma van de 14 punten, waarin zijn streven om de rol van redder van de mensheid te spelen duidelijk tot uitdrukking komt, maar op enkele punten werd gerealiseerd. Bovendien moest hij bij de Vrede van Versailles (1919) grote concessies doen aan de annexatiehonger van de geallieerde partners teneinde zijn Volkenbondsplannen er door te krijgen. Zeer traumatisch tenslotte moet het voor hem zijn geweest, dat zijn eigen land, de Verenigde Staten, zich van de Volkenbond – zijn geesteskind – afkeerde.

Zoals eerder gezegd, het werkstuk van Freud en Bullitt stuitte op forse en terecht kritiek. Het heeft vele tekortkomingen van allerlei aard. In de eerste plaats roept het al weerstanden op, omdat in het geheel niet duidelijk wordt wie wat heeft geschreven, waarbij men zich dan nog af kan vragen of de tekst overeenkomt met het oorspronkelijke, verloren gegane manuscript. De mechanistische

en monotone wijze, waarop, zonder reserve, psychoanalytische grondprincipes worden gebruikt, wekken de indruk dat het gaat om het werk van een amateur-psycholoog.

De aan Wilson toegeschreven 'Wiederholungszwang' geldt zeker voor de (werkelijke) auteur(s) van dit boek. Wellicht heeft Anna Freud gelijk wanneer zij opmerkt dat haar vader slechts de theoretische concepten heeft geleverd en de wijze waarop deze zijn toegepast geheel voor rekening van Bullitt komt. Ook bij Erikson staat de twijfel over het auteurschap centraal in een vernietigende recensie (1967). Deze twijfel wordt nog versterkt door lezing van de korte introductie van Freud, die de toets der kritiek wel kan doorstaan. Een ander punt van kritiek vormen Wilson's biografische gegevens, in het bijzonder over diens kinder- en jeugdjaren, zoals die in het boek zijn vastgelegd. Dat daarbij een selectie is gemaakt, is onvermijdelijk en kan de auteurs derhalve niet worden verweten. Dat er echter met geen woord over eventuele selectiecriteria wordt gesproken, is onaanvaardbaar, zeker in dit geval. Niet alleen was de positie van Bullitt (die deze gegevens had verzameld) ten opzichte van Wilson alles behalve waardevrij, maar tevens moest Freud, die Wilson nooit had ontmoet, laat staan onderzocht, zijn theoretische overwegingen baseren op ruw materiaal, waarvan de representativiteit in principe twijfelachtig is.

Van belang is eveneens dat beide auteurs een afkeer van Wilson hadden. Wat betreft Bullitt is dit in het voorgaande reeds naar voren gekomen. Freud maakte daar, in tegenstelling tot Bullitt, ook geen geheim van. In zijn introductie schrijft hij 'I must, however, commence my contribution to this psychological study of Thomas Woodrow Wilson with the confession that the figure of the American President, as it rose above the horizon of Europeans, was from the beginning unsympathetic to me' (1967 XI), er aan toevoegende, naarmate de studie vorderde, 'A measure of sympathy developed; but sympathy of a special sort mixed with pity' (1967 noot 4 XIII).

Beperken wij ons tot de inhoudelijke aspecten van het boek, dan treft ons in de eerste plaats de ongevoelige, ja zelfs vernederende toon, waarop over Wilson wordt geschreven. Dit wordt misschien nog het beste getypeerd door de wijze waarop hij, tot vervelens toe, wordt aangeduid als 'little Tommy'. Van niet minder belang is de overbelichting van Wilson's mislukkingen en negatieve eigenschappen, die bijna het enige materiaal vormen, waarop de psychoanalytische beschouwingen zijn gestoeld. Uit dit boek wordt in het geheel niet duidelijk hoe Wilson ooit president van de Princeton University, gouverneur van New Jersey en president van de Verenigde Staten is geworden en wat dit laatste betreft zelfs voor een tweede ambtstermijn werd herkozen. Eén enkel citaat, maar dan wel van zeer algemene en vrijblijvende strekking, maakt hierop een uitzondering. 'Although history is studded with the names of neurotics, monomaniacs and psychotics who have risen suddenly to power, they have usually dropped as suddenly to disgrace. Wilson was no exception to this rule. The qualities of his defects raised him

to power; but the defects of his qualities made him, in the end, not one of the world's greatest men but a great fiasco' (1967⁴ pag. 113). Afgezien van de eenzijdigheid van het boek staat men verbaasd over het gemak waarmee psycho-analytische opvattingen, die tenslotte ook niet meer dan een model zijn, worden toegepast en andere eventuele verklaringsmodellen klaarblijkelijk niet bestaan. In zijn eerder genoemde kritiek heeft Erikson dit punt benadrukt en met talloze voorbeelden onderbouwd. Zo wordt er hoegenaamd geen aandacht besteed aan de invloeden van de sociale context waarin Wilson opgroeide en leefde. Hoe specifiek waren de aan hem toegeschreven eigenschappen en waarvoor? Voor de presbyterianen wellicht, of voor de sociaal-economische klasse waartoe Wilson behoorde, gesitueerd in een bepaalde plaats en periode? Wat zich hier wrekt is het totaal ontbreken van een vergelijkend perspectief, zo totaal dat het zelfs niet bij de auteurs lijkt te zijn opgekomen het probleem als zodanig te signaleren. Tenslotte hebben de auteurs een aanvechtbare mening over de historische achtergronden, waarop wij in de nabeschuiving terug zullen komen. De verschijning van het boek heeft indertijd de nodige opschudding veroorzaakt. In de vele recensies, die er aan zijn gewijd, werd het bijna zonder uitzondering vernietigend beoordeeld op bovenstaande punten, zij het met uiteenlopende accentueringen. Sindsdien wordt het – in het bijzonder van de zijde der analytici – doodgezwegen.

De motieven van Freud

Zonder twijfel is de band tussen Freud en Bullitt versterkt door hun beider antipathie jegens Wilson. Hun relatie berustte echter op meer. Van Freud is bekend dat hij zich vaak aangetrokken voelde tot mensen, die briljant en avontuurlijk waren en een goede sociale status hadden. Omdat hij een slecht mensenkenner was behoeft het geen verbazing te wekken dat hij onvoldoende oog had voor de dubieuze kanten van zijn co-auteur. Bovendien verschaftte Bullitt hem een vorm van arbeidstherapie door hem te enthousiasmeren in een periode waarin hij zeer gedeprimeerd was als gevolg van zijn ziekte. Blijft de vraag waarop Freud's antipathie jegens Wilson berustte. In ieder geval stond deze niet op zichzelf. Freud had eveneens een uitgesproken afkeer van Amerika en stond zeer kritisch tegenover het Verdrag van Versailles. De indruk bestaat echter dat er voor zijn afkeer van de president van Amerika diepere gronden waren. Is het mogelijk dat hij Wilson als een projectiescherm gebruikte om vervolgens in hem te attaqueren, wat hij in zichzelf afkeurde? Of was Wilson misschien (ten dele) de personificatie van zijn eigen onbereikbare super-ego? In dit verband is het van belang op te merken dat Freud zelf eens politicus wilde worden. Hoe het ook zijn mag, de hypothese lijkt gerechtvaardigd dat identificatie een rol heeft gespeeld bij zowel zijn belangstelling voor, als zijn antipathie jegens Wilson. Uitgaande van deze gedachten wijst Roazen op een aantal overeenkomsten tussen de schrijver

en zijn onderwerp (1968). Beide mannen waren in 1856 geboren, een schijnbaar onbeduidende coincidentie waaraan door Freud echter veel betekenis werd gehecht. Identiek was een orale trek die tot uitdrukking kwam in hun retorische gaven. Maar in de dagen dat Freud zich met Wilson bezighield, was hij nog nauwelijks in staat een auditorium toe te spreken als gevolg van het carcinoom in zijn kaak. Kenmerkend voor beiden was dat zij een missie hadden te vervullen, maar belangrijker nog was – om met de woorden van Roazen te spreken – het thema van verraad en vervolging. Het was Freud zelf, en niet alleen maar Wilson, die behoorde tot de grote haters van de wereld. Zowel Wilson als Freud waren vechters die hun tegenstanders nooit vergaven.

Refererende aan Freud's studie over Moses, wijzen Roazen en Erikson er op hoezeer ook daarin identificatie een rol heeft gespeeld. Zou Bullitt hebben begrepen dat drie belangrijke elementen uit Freud's leven, de psychoanalyse, de behoefte aan identificatie en het oude verlangen politicus te worden, konden worden verenigd in een psychologische studie over Wilson?

Nabeschouwing

Tot de belangrijkste bronnen van wetenschappelijk onderzoek behoort de versterking van het zelfgevoel. Het gekozen middel is de intellectuele beheersing, het doorgronden van de schijnbare chaos. Hoe groter het object van onderzoek, hoe groter de voldoening van het nagestreefde doel. In iedere onderzoeker leeft het verlangen, hoe diepsoms ook verscholen, het universum in een enkele formule te vangen. Dit leidt tot de neiging de betekenis van eventuele onderzoekresultaten te overschatten. Welk doel stonden Freud en Bullitt voor ogen en wat hebben zij in werkelijkheid bereikt? Laten wij met het laatste beginnen. De door hen geschreven Wilson-biografie heeft de reputatie verworven van een uiterst controversiële psychologische studie. Het gekozen onderzoekmodel, het psychoanalytische denkkader, heeft geleid tot een nadrukkelijk accent op de neurotische zijde van Wilson's persoonlijkheid en zijn gedrag. De betrekkelijkheid van een dergelijke optiek, hoe waardevol deze ook kan zijn, wordt door de schrijvers onvoldoende onderkend. De apotheose van hun boek wordt gevormd door het falen van Wilson bij de vredesconferentie in Parijs in 1919. Een eventuele samenhang tussen zijn optreden en manifeste cerebrovasculaire stoornissen wordt buiten beschouwing gelaten. (Friedlander 1972). Hoewel misschien van minder betekenis voor de beoordeling van Wilson's neurose, doorkruist deze ommissie een veel groter belang wat door de schrijvers werd nagestreefd: het verklaren van de loop der geschiedenis uit deze neurose. Hun werkwijze ziet er in grote lijnen als volgt uit. Biografische gegevens over Wilson, in het midden gelaten hoe representatief die zijn, worden getoetst aan psychoanalytische opvattingen en aldooende rijst het beeld op van een neurotische persoonlijkheid. De gedragingen van Wilson worden verklaard vanuit de specifieke kenmer-

ken van zijn neurose en tenslotte worden deze gedragingen op hun beurt beschouwd als belangrijke determinanten van de loop der geschiedenis. De algemene conclusie is dan dat de mensheid na de eerste wereldoorlog heeft geleden onder Wilson's neurose.

De wijze waarop Freud en Bullitt deze gedachtengang hebben uitgewerkt kan in het kader van deze kritische beschouwing niet onbesproken blijven. Allereerst is dan de vraag of alle gedrag van een neuroticus als een exponent van zijn neurose mag worden beschouwd. Wij menen van niet. Ontegenzeggelijk spelen onbewuste drijfveren een belangrijke rol bij het handelen, maar zelfs neurotici zijn er niet altijd willoos aan overgeleverd. Het zal mede van de situatie afhangen in hoeverre neurotische mechanismen worden geactiveerd en in het gedrag tot uitdrukking komen.

Een bezwaar van geheel andere orde betreft het verdraaide beeld dat Freud en Bullitt van de historische gebeurtenissen geven. Dit punt wordt vooral benadrukt door de historica Barbara W. Tuchman, die zich overigens positief uitlaat over de analyse van Wilson's neurose (1967). Nadrukkelijk bestrijdt zij echter de mening van de schrijver dat het in 1915 en 1916 Wilson's streven was de Verenigde Staten aan de oorlog deel te laten nemen. Het ontgaat haar daarbij niet, dat een dergelijke opvatting goed past in het door de schrijvers gehanteerde denkmodel. Immers het leiderschap van een oorlogvoerende natie bood Wilson een uitingsmogelijkheid voor de onbewuste vijandigheid jegens zijn vader, terwijl hij, wanneer de oorlog eenmaal was afgelopen, aan de eisen van zijn superego kon voldoen door de rol van redder van de wereld op zich te nemen. Nog kritischer is Tuchman ten aanzien van de haars inziens naïeve opvatting van de schrijvers over de vredesconferentie. Vooral hun mening dat de vrede een succes zou zijn geworden wanneer Wilson maar 'masculine wapens' tegen Clemenceau en Lloyd George zou hebben gebruikt, getuigt volgens haar van een volslagen miskenning van de werkelijke verhoudingen. Hoe realistisch Wilson ook was geweest, hoe goed hij zou hebben onderhandeld, van invloed zou dit nauwelijks zijn geweest. Een beter vredesverdrag zat er niet in. Tenslotte merkt Tuchman op dat de psychoanalyse een belangrijke bijdrage aan de geschiedvorming kan leveren, maar dan wel onder voorwaarde dat de historische werkelijkheid geen geweld wordt aangedaan.

Eerder hebben wij vermeld dat Freud en Bullitt de afspraak maakten dat hun boek pas mocht verschijnen na het overlijden van Wilson's tweede vrouw. Tot schade van Freud's reputatie bleek zij niet onsterfelijk te zijn. De persoon van Bullitt in aanmerking genomen zou de grondlegger van de psychoanalyse wellicht beter een psychologische studie aan hem hebben kunnen wijden. Het is niet te hopen voor Freud, dat zijn geestelijke nazaten ooit een dergelijk boek over hem zullen schrijven. Daarvoor zouden zij wel argumenten kunnen vinden. Met volledige erkenning van zijn genialiteit vertoonde ook hij – wellicht als voorwaarde voor zijn werk – symptomen die het vermoeden van een neurose wettigen. Weliswaar heeft Freud niet zulke mislukkingen als Wilson gekend, maar

wel is hij gehoord en liet de erkenning enige tijd op zich wachten. Voegen wij daar zijn onverzoenlijke houding in menselijke relaties aan toe, dan is er genoeg om in de roulette van de politiek volkomen te falen.

Literatuur

- Erikson, E. (1967), Book Review, *Int. J. Psychounal.* 48, 462-468.
- Freud, S. en W. C. Bullitt (1967), *Thomas Woodrow Wilson*, Weidenfeld & Nicolson, Londen.
- Friedlander, W. J., (1972), About three old men: An Inquiry into How Arteriosclerosis Has Altered World Politics, *Stroke*, 3, 467-470.
- Roazen, P. (1968), *Freud Political and Social Thought*, Alfred A. Knopf, New York.
- Roazen, P. (1976), *Freud and his Followers*, New American Library, New York.
- Schur, M. (1972), *Freud Living and Dying*, The Hogart Press, Londen.
- Stam, A. (1981), William C. Bullitt. Een Amerikaanse diplomaat, *Spiegel Historiel*, 16, 77-83.
- Tuchman, B. (1967), Can History Use Freud? The Case of Woodrow Wilson, *Atlantic Monthly*, 218, 40-45.